

Ks. CZESŁAW KRAKOWIAK
Wydział Teologii KUL, Lublin

PROBLEMY TEOLOGICZNE I PASTORALNE PODCZAS PRAC NAD *ORDO CONFIRMATIONIS* 1971

Pośród wielu postulatów zgłaszanych na Sobór Watykański II przez biskupów, Kongregacje Rzymskie, wydziały teologii i prawa kanonicznego uniwersytetów katolickich, a odnoszących się do sakramentu bierzmowania, większość dotyczyła problemów pastoralnych, a tylko nieliczne teologii tego sakramentu¹. Chodziło głównie o jasne określenie teologii bierzmowania² i przywrócenie starożytnej praktyki kolejności udzielania sakramentów: chrzest – bierzmowanie – Eucharystia³. Najczęściej zgłaszane postulaty pastoralne odnosiły się do szafarza bierzmowania i do wieku jego udzielania⁴. Takie stanowisko wyraziła także Kongregacja Dyscypliny Sakramentów⁵, zalecając zachowanie dyscypliny Kościoła określonej w kanonach 780-800 *Codex Iuris Canonici*⁶. Według opinii uniwersyteckich wydziałów teologii i prawa kanonicznego, bierzmowanie jest drugim z kolei sakramentem inicjacji chrześcijańskiej, który powinien być udzielany

¹ *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando (cura et studio Secretariae Pont. Comm. Centralis Praeparatoria Concilii Vaticani II) series I: Antepreparatoria*, Typis Polyglottis Vaticanis 1960-1961 [dalej: ADoc s. I]; ADoc, s. I. *Appendix voluminis II/2*, s. 25-42. ADoc, s. I. *Appendix voluminis II/2*, s. 25-42; ADoc, s. I, vol. III, s. 251-296; por. J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung und in den Akten des zweiten Vatikanischen Konzils. „Sacramento confirmationis perfectius Ecclesiae vinculantur tamquam veri Christi testes”* (Cf. LG 11), Verlag Bonifatius-Druckerei, Paderborn 1986, s. 9-28; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, TN KUL, Lublin 2012, s. 27-32.

² „[...] hodiernis optandum es ut effectus Sacramento confirmationis apertius definiatur”. ADoc, s. I, vol. II/5, s. 178. „Significatio dogmatica Sacramento Confirmationis pro vita christiana, et praesertim pro apostolatu plenius proponantur”. ADoc, s. I, vol. II/7, s. 611.

³ ADoc, s. I, vol. II, s. 81; ADoc, s. I, vol. IV/1-2, s. 44. Biskupi Kościołów Wschodnich nie zgłaszali uwag dotyczących sakramentu bierzmowania, gdyż na Wschodzie nie ma oddzielnego udzielania sakramentu bierzmowania, udziela się go zawsze razem ze chrztem, zachowując starożytną praktykę jedności trzech sakramentów inicjacyjnych. „La Cresima non esiste come Sacramento a sé: viene amministrata soltanto nel Battesimo”. ADoc, s. I, vol. II/4, s. 210.

⁴ J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung ...*, s. 35-37; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 27-32.

⁵ *De Sacramento Confirmationis disciplina*. ADoc, s. I, vol. III, s. 79-82.

⁶ „Nihil ideo immutandum est in disciplina Ecclesiae, quam hactenus servavit et vetuit Sacra Congregatio. Factis tantum modo nonnullis exceptionibus pro aliquibus regionibus in America Meridionali...”. Tamże, s. 80.

albo bezpośrednio po chrzcie, albo po osiągnięciu przez dziecko wieku używania rozumu. Bierzmowanie powinno poprzedzać przyjęcie Pierwszej Komunii św.⁷. Podobne stanowisko zajmował Papieski Instytut Liturgiczny św. Anzelma: należy przywrócić starożytny porządek udzielania sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, gdyż do przyjęcia bierzmowania wystarczy posiadanie używania rozumu⁸. Teologię bierzmowania przedstawiano w duchu nauki Soboru Trydenckiego jako umocnienie do walki, publicznego wyznawania wiary i dawania świadectwa⁹. Łączono je również z przygotowaniem do działania w Akcji Katolickiej¹⁰. Często postulowano rozszerzenie władzy bierzmowania na prezbiterów, a zwłaszcza na proboszczów, oraz udzielanie go bardziej uroczystie z udziałem wspólnoty parafialnej¹¹.

Owoce prac w czasie dwóch pierwszych sesji Soboru Watykańskiego II była przyjęta przez Ojców Soboru 4 grudnia 1963 Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, która zawierała także ogólne zasady dotyczące odnowy ksiąg liturgicznych. Odnośnie do sakramentu bierzmowania postanowiono, aby w jego liturgii „w sposób bardziej jasny ukazał się ścisły związek (*intima connexio*) tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim”. W tym celu, udzielanie bierzmowania należy poprzedzić odnowieniem przyrzeczeń chrzcielnych i (*pro opportunitate*) można udzielać go podczas Mszy św. Jeśli udziela się go poza Mszą św., „należy przygotować formułę wprowadzającą” (KL 71).

Prace nad odnową ksiąg liturgicznych Paweł VI powierzył powołanej już 25 stycznia 1964 r. (w 5. rocznicę zapowiedzi zwołania soboru), specjalnej Radzie do wykonania Konstytucji o liturgii – *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia*¹². Zadaniem *Consilium* było studiowanie aktualnych problemów

⁷ ADoc, s. I, vol. IV. *Studia et vota Universitatum et Facultatum Ecclesiarum et Catholicarum. Pars I/1. Universitates et Facultates in Urbe. Universitates et Facultates extra Urbem. Pars II/2.*

⁸ „[...] confirmatio debere per se praecedere primam Communionem eucharisticam”. Tamże, s. 44. Por. ADoc, s. I, vol. IV, pars I/1, s. 44.

⁹ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w Katechizmie Soboru Trydenckiego*, w: *Gaudium in litteris*, red. S. Janeczek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, s. 231-247.

¹⁰ ADoc, s. I, vol. II/1, s. 632; 587; ADoc, s. I, vol. II/4, s. 247; por. J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung ...*, s. 91-93; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 67-70.

¹¹ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 39-47; J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung ...*, s. 43-44.

¹² Por. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948-1975)*, C.L.V. Edizioni Liturgiche, Roma 1983, s. 60-78; P. Marini, *La nascita del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. Gennaio – Marzo 1964”*, *Ephemerides Liturgicae* 106(1992), s. 289-318. O dalszych pracach *Consilium* por. tenże, *Il „Consilium” in piena attività in un clima favorevole (ottobre 1964 – marzo 1965)*, *Ephemerides Liturgicae* 109(1995), s. 97-158; tenże, *Attività complessiva dei gruppi di studio del „Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia Gennaio 1964 – Marzo 1965”*, *Ephemerides Liturgicae* 112(1998), s. 289-309; tenże, *Il Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia (Gennaio 1964 – Marzo 1965): considerazioni generali*, *Ephemerides Liturgicae* 113(1999), s. 3-30; tenże, *Il primo periodo di attività del „Consilium”; prospettive e difficoltà (marzo-giugno 1964)*, *Ephemerides Liturgicae* 107(1993), s. 401-439; J. Stefański, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, w: tenże, *Liturgia w odnowie*, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, Gniezno

związanych z reformą liturgii, starannie rozpatrzenie dotychczasowych obrzędów i przygotowanie nowych ksiąg liturgicznych w duchu soborowej Konstytucji o liturgii oraz wydawanie dokumentów dotyczących odnowy liturgii¹³.

Przygotowanie nowej księgi zawierającej liturgię sakramentu bierzmowania było zadaniem specjalnie powołanej (11 X 1964) do tego grupy *Coetus a Studiis XX, De I libro Pontificalis* złożonej z członków i konsultorów *Consilium*¹⁴. W pracach nad tą częścią pontyfikatu starano się uwzględnić zgłaszane na sobór *vota* biskupów¹⁵, Kongregacji Rzymskich i uczelni katolickich, prace Papieskiej Przygotowawczej Komisji Liturgicznej¹⁶, dyskusje w auli soborowej¹⁷, dokumenty *Vaticanum II* oraz ogólne zasady odnowy liturgii zawarte w *Sacrosanctum Concilium*, w *Motu proprio Sacram Liturgiam*¹⁸ i instrukcji *Inter Oecumenici*¹⁹.

Coetus a Studiis XX, w okresie od września 1967 do 15 XI 1968 przygotował trzy schematy: Schemata nr 240: *De Pontificali* nr 16 – *De recognoscendo ritu confirmationis. De itinere huius relationis* (z 13 IX 1967)²⁰; Schemata nr 285: *De Pontificali* nr 18 – *De Confirmatione* (z 4 IV 1968)²¹; Schemata nr 326: *De Pontificali* nr 19 (z 15 XI 1968)²². Dalsze prace nad *Ordo Confirmationis* prowadzono w powołanej przez Pawła VI *Congregatio pro Cultu Divino* (8 V 1969)²³. Przy-

2000, s. 91-107. N. Giampietro, *Il cardinale Antonelli e gli sviluppi della riforma liturgica dal 1948 al 1970*, Roma 1998, s. 223-247. Prace *Consilium* trwały od 25 I 1964 do 9 maja 1969. W tym czasie w *Consilium* przygotowano 342 schematy. V. Noè, *Storia della Costituzione liturgica: punti di riferimento. Nel XX anniversario della Sacrosanctum Concilium*, *Notitiae* 20(1983), s. 264.

¹³ „[...] antea sint ritus quidam recognoscendi et novi liturgici libri apparendi”. AAS 56(1964), s. 140. Przewodniczącym *Consilium* papież mianował kard. Gaetano Lercaro arcybiskupa Bolonii († 1976), członkami prefekta Kongregacji Obrzędów kard. Arcadia Larraona († 1973) i Paola Giobbe († 1972) z Kurii Rzymskiej, a sekretarzem Annibale Bugninię († 1982).

¹⁴ Jego relatorem był B. Botte, sekretarzem B. Kleinheyer, członkami: J. Nabuco, E. Lengeling, C. Vogel, P. Journel, J. Lécuyer. O roli *Consilium* w reformie liturgii por. J. Stefański, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, *Studia Theologica Varsaviensia* 23(1985)2, s. 291-310; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 118-138.

¹⁵ Por. *Analitycus conspectus*. ADoc, s. I. Appendix, vol. II/2, s. 25-42.

¹⁶ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 52-63.

¹⁷ Tamże, s. 72-93.

¹⁸ *Sacram Liturgiam* postanawia, że natychmiast obowiązuje przepis z KL 71: „sakramentu bierzmowania można udzielać (*conferri potest*) w czasie Mszy św. po przeczytaniu Ewangelii i po homilii”. AAS 56(1964), s. 142.

¹⁹ AAS 56(1964), s. 892, nr 64-67.

²⁰ Schemat ten podzielony na 38 numerów na 22 stronach maszynopisu formatu A4 zawierał n.in. następujące punkty: II: *Confirmatio uti secundus gradus initiationis christianae*; III: *De aetate confirmandorum*; IV: *De ministro confirmationis*; V: *De Officio patrinorum*; *De parte centrali ritus Confirmationis*; *De formula*. Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 133-134.

²¹ Na 21 stronach formatu A4 schemat zawierał już cały *Ordo restauratus Confirmationis*.

²² Na 25 stronach A4 w schemacie zamieszczono prezentację obrzędów i *Ordo Confirmationis* w czasie i poza Mszą św., formularz mszalny i teksty liturgii słowa Bożego.

²³ Paweł VI, Konstytucja Apostolska *Sacra Rituum Congregatio*, AAS 61(1969), s. 297-305. Papież podzielił w niej Kongregację Obrzędów (*Congregatio Rituum*) na Kongregację Kultu

gotowano w niej trzy następne schematy: Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 (z 24 III 1970), który zawierał tylko *Praenotanda*²⁴. Tę samą datę nosi Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 *De Confirmatione. Relatio de praeparatione Praenotandorum*²⁵, który po konsultacjach z Kongregacjami Nauki Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Rozkrzewiania Wiary uzupełniono (9 IV 1970) jednostronicowym dodatkiem Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 – *Addendum*, zawierającym zmiany w *Praenotanda* w numerach 1; 2; 9 i 11²⁶. Kolejny Schemata nr 366: *De Pontificali* nr 22 (z 21 IV 1970) i zawierał jedynie *Praenotanda*²⁷. Został on aprobowany na wspólnym zgromadzeniu Kongregacji Dyscypliny Sakramentów i Kultu Bożego (11 VII 1970). Podczas audiencji (26 VII 1971) sekretarz Kongregacji Kultu Bożego prezentował papieżowi ostateczną wersję *De Confirmatione*, która została potem przez niego zaaprobowana (4 VIII 1971). Dekretem z 22 VIII 1971, Kongregacja Kultu Bożego opublikowała *Ordo Confirmationis* zawierające także Konstytucję apostołską Pawła VI *Divinae consortium naturae*, datowaną na 15 VIII 1971²⁸.

Ordo Confirmationis jest dziełem głównie *Consilium* i *Coetus XX*. W przygotowaniu *Praenotanda* decyzje podejmowali papież Paweł VI i Kongregacje: Dyscypliny Sakramentów, Kultu Bożego, Nauki Wiary i Rozkrzewiania Wiary. Do nich należało rozstrzyganie problemów natury teologicznej: materii i formy sakramentu, czyli istotnego znaku sakramentalnego, oraz pastoralnej: szafarza

Bożego i Kongregację Spraw Kanonizacyjnych. Kongregacja Kultu Bożego miała trzy główne zadania: rewizja i przygotowanie tekstów i obrzędów liturgicznych, interpretacja rubryk w księgach liturgicznych, kult relikwii, zatwierdzanie patronów; utrzymywanie kontaktów z konferencjami biskupów w sprawach liturgii; kontakty z krajowymi komisjami oraz instytucjami liturgicznymi. J. Stefański, *Kongregacja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. IX, TNKUL, Lublin 2002, kol. 607; por. Cz. Krakowiak. *Nowa Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego*, *Collectanea Theologica* 46(1976)2, s. 101-102.

²⁴ Schemat na 6 stronach A4 w sześciu rozdziałach zawierał: De Confirmationis dignitate (nn. 1-3); II. De officiis et ministeriis in celebratione Confirmationis (nn. 4-10); III. De iis quae ad Confirmationem celebrandam requiruntur (nn. 11-13); IV. De tempore et loco Confirmationis conferendae (nn. 14-18); V. De aptationibus quae in ritu Confirmationis praevideri possunt (nn. 19-21); VI. De iis quae praeparanda sunt (nr 21); De Confirmatione aegroto in periculo mortis constituto ministrando (nn. 1-2).

²⁵ Schemat liczy 5 stron A4 i zawiera krótkie wprowadzenie oraz następujące rozdziały: I. De contextu Praenotandorum. II. De diversa condicione adultorum et puerorum. III. De ministro Confirmationis. IV. De patrinis. V. De materia et forma sacramenti. VI. De aetate qua Confirmatio conferenda sit. VII. De Confirmatione et Matrimonio.

²⁶ Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 132-138.

²⁷ Schemat liczy 7 stron A4 i zawiera poprawioną wersję *Praenotanda* z Schemata nr 364 w następującej kolejności: I. De confirmationis dignitate (nn. 1-2); II. De officiis et ministeriis in celebratione Confirmationis (nn. 3-8); III. De sacramenti celebratione (nn. 9-10); IV. De tempore et loco Confirmationis conferendae (nn. 11-15); De aptationibus quae in ritu Confirmationis praevideri possunt (nn. 16-18); VI. De iis quae praeparanda sunt (nr 19); De Confirmatione aegroto in periculo mortis constituto minister (nn. 1-2).

²⁸ AAS 63(1971), s. 657-664; Notitiae 7(1971), s. 333-339. Por. U. Betti. *Confermazione sigillo dello Spirito*. Notitiae 7(1971), s. 347-351; G. Pasqualetti, *De instauratione Ordinis Confirmationis*, Notitiae 7(1971), s. 352-363.

bierzmowania, wieku przyjmujących bierzmowanie i kolejności udzielania sakramentów inicjacyjnych.

W czasie przygotowywania *Ordo Confirmationis* redaktorzy mieli do rozwiązania szereg problemów, nie tylko ściśle liturgicznych, ale również teologicznych, prawnych i pastoralnych. Kierowali się przede wszystkim wskazaniem *Sacro-sanctum Concilium*, aby odnowiona liturgia bierzmowania jasno ukazywała jego związek z całą inicjacją chrześcijańską. W pracach nad *Ordo* należało uwzględnić świadectwa liturgiczne i nauczanie Kościoła oraz zaproponować takie rozwiązania, które będą zgodne z wytycznymi soboru oraz współczesnymi wymaganiami pastoralnymi.

1. RITUS ESSENTIALIS CONFIRMATIONIS

Ważnym problemem do rozwiązania w czasie prac nad *Ordo Confirmationis* było określenie istotnego obrzędu bierzmowania (*ritus essentialis*). Należało rozstrzygnąć który z dwóch obrzędów, włożenie rąk (*impositio manuum*) podczas modlitwy o Ducha czy namaszczenie (*chrismatio*), wymagane jest do ważności sakramentu bierzmowania²⁹. Już w pierwszym Schemata nr 240 stwierdzono, że z czasem coraz większego znaczenia nabierało namaszczenie świętym krzyżem (*chrismatio*), które zastępowało włożenie rąk. Było ono jednak różne od włożenia rąk podczas modlitwy przed namaszczeniem świętym krzyżem³⁰. W ten sposób dokonała się ewolucja centralnych części obrzędów bierzmowania³¹. Autorzy schematu przedstawili w związku z tym dwie propozycje: albo należy zachować powszechny zwyczaj, według którego wystarczy sama *chrismatio*, albo powrócić do apostołskiego zwyczaju, według którego tylko włożenie rąk udziela Ducha Świętego (por. Dz 8,14-19)³². Jednak wtedy konieczna będzie decyzja papieża.

W Schemata nr 285 zawierającym *Ordo restauratus Confirmationis*, odnośnie do włożenia rąk przyjęto podwójne rozwiązanie: Jeśli bierzmowani są nieliczni, podchodzą do szafarza i klękają przed nim, a on każdemu z nich wkłada na

²⁹ Por. H. Auf de Maur, *Unctio quae fit manus impositione. Überlegungen zum Ritus der Firm-salbun*, w: *Zeichen des Glaubens. Studien zu Taufe und Firmung. Balthasar Fischer zum 60. Geburtstag*, Hrsg. H. Auf der Maur, B. Kleinheyer, Zürich-Einsiedeln-Köln 1972, s. 469-483; G. Austin, *The essential Rite of Confirmation and liturgical Tradition*, *Questions Liturgiques* 86(1972), s. 214-224; L. Ligier, *La prière et l'imposition des mains. Autour du nouveau rituel romain de la confirmation*, *Gregorianum* 53(1972), s. 407-486; V. Fiala, *L'imposition des mains comme signe de la communication de l'Esprit Saint dans les rites latins*, *Ephemerides Liturgicae* 90(1976), s. 385-401; B. Kleinheyer, *Hadauflegung zur Geistmitteilung*, *Liturgisches Jahrbuch* 30(1980), s. 154-173; *Chrismation et Confirmation: questions autour d'un rite post-baptismal. Conférences Saint-Serge. 54e Semaine d'Etudes Liturgiques*, Paris 25-28 Juin 2007, Ed. C. Braga, Roma 2009.

³⁰ „Ex his textibus patet chrismationem locum tenere impositionis manuum, non autem esse impositionem manuum, quae de cetero in Pontificali Romano ante chrismationem facta est”. Schemata nr 240, nr 28.

³¹ Tamże.

³² „[...] vel sola chrismatio requiritur, vel ad usum apostolicum revertere, secundum quam sola manuum impositio Spiritum Sanctum confert”. Tamże.

rękę głowę (*manus imponit*), podobnie jak w czasie liturgii sakramentu święceń³³. Może także podchodzić do kłęczących kandydatów i dokonywać włożenia ręki (*manus*), po czym z wyciągniętymi/rozłożonymi rękami (*extensis manibus*) odmawia modlitwę: *Deus omnipotens*³⁴. Gdy grupa kandydatów do bierzmowania jest znaczna, szafarz z rękami wyciągniętymi w ich kierunku (*manibus versus eos extensis*) śpiewa lub odmawia modlitwę: *Deus omnipotens*³⁵.

Dużo miejsca poświęcono włożeniu rąk we wprowadzeniu do Schemata nr 326. Zaznaczono, że gest włożenia rąk jest najbardziej właściwym (*per excellentia*) znakiem sakramentalnym udzielania Ducha Świętego, jak potwierdza to cała tradycja Kościoła³⁶. Szczególnego znaczenia nabiera zwłaszcza wtedy, gdy szafarz wkłada rękę na każdego z kandydatów. Jednak istotą znaku sakramentalnego pozostaje wspólne (*collettiva*) włożenie rąk, któremu towarzyszy modlitwa *Deus omnipotens*³⁷. Opuszcza się praktykowane dotąd włożenie ręki podczas namaszczenia (*chrismatio*) czoła, ponieważ gest ten, jak zaznaczono, praktycznie jest niezrozumiały (*non perceptibile*) jako znak włożenia rąk, tym bardziej że jest równoczesny z namaszczeniem, które zajmuje pierwsze miejsce. W Schemata nr 326 przyjęto zatem, że jest tylko wspólne (*collectiva*) włożenie rąk i możliwość pojedynczego, jeśli liczba kandydatów jest niewielka.

Według kolejnego Schemata nr 364, włożenie rąk wraz z namaszczeniem krzyżem należy do istoty obrzędu i wymagane jest do ważności sakramentu³⁸. Prezbiterzy, udzielający bierzmowania razem z głównym szafarzem (*ministro principali*), w ten sam sposób wkładają ręce na kandydatów³⁹. Określono także, że przy udzielaniu bierzmowania choremu w niebezpieczeństwie śmierci wystarczy tylko włożenie rąk i namaszczenie krzyżem wraz z formułą sakramentalną⁴⁰. W rozdziale *De materia et forma sacramenti* zapisano, że należy zachować normę can. 780 CIC, że według tradycji Kościoła łacińskiego i nauczania Magisterium, sakramentu bierzmowania udziela się przez włożenie ręki z namaszczeniem na czole świętym krzyżem⁴¹. Jednak tekst tego kanonu należy przejrzeć (*recognitus*

³³ Por. K. Konecki, *Nalożenie rąk w odnowionych obrzędach świeceń*, w: *Ante Deum stantes*, red. S. Koperk, R. Tyrała, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2002, s. 293-300.

³⁴ Schemata nr 285, nr 23.

³⁵ Tamże, nr 24.

³⁶ „Imposizione, delle mani rimane il segno sacramentale per eccellenza del conferimento dello Spirito Santo...”. Schemata nr 326, nr 3.

³⁷ „L'essenza del gesto sacramentale rimane l'imposizione collettiva fatta dal celebrante sui confermandi, accompagnata dall'orazione *Deus omnipotens*”. Schemata nr 326, nr 3.

³⁸ „Partes essentielles ritus, quae ad sacramenti validitatem requi runtur sunt *manuum* impositio atque unctio chrismatis in fronte, necnon verba quae ipsam unctionem comitantur...”. Schemata nr 364, nr 11.

³⁹ „[...] *manuum* impositionem una cum ipso super omnes candidatos simul peragunt”. Tamże.

⁴⁰ „Urgente vero necessitate, sufficit ut *manuum* impositio peragantur addita, si fieri potest, oratione *Deus omnipotens*[...] et peragatur chrismatio cum formula sacramentali...”. Schemata nr 364: *De Confirmatione aegroti in periculo mortis constituto ministranda*, nr 2.

⁴¹ „[...] per manus impositionem cum unctioe chrismatis in fronte et per verba in

est) w taki sposób, że zachowuje się tylko włożenie rąk na wszystkich kandydatów, znosząc włożenie ręki w czasie namaszczenia i uwzględniając wprowadzoną nową formułę sakramentalną⁴². Tak więc włożenie rąk i namaszczenie czoła zaliczono do istotnych części obrzędów bierzmowania wymaganych do ważności sakramentu⁴³. Zatem obrzęd bierzmowania tworzą włożenie rąk z modlitwą i namaszczenie czoła świętym krzyżmem wraz z formułą. Do ważności sakramentu wystarczy przynajmniej namaszczenie czoła, któremu towarzyszy formuła⁴⁴. W ten sposób uznano, że *chrismatio* jest ważniejsze niż *manus impositio*. Zasadę tę powtórzono w Schemata nr 366, stwierdzając, że bierzmowania udziela się przez włożenie rąk z modlitwą *Deus omnipotens* i namaszczenie świętym krzyżmem⁴⁵. Do ważności sakramentu wystarczy *chrismatio* z formułą, ale włożenie rąk ma duże znaczenie dla całego obrzędu i pełniejszego znaczenia tego sakramentu⁴⁶. Jeśli prezbiterzy udzielają bierzmowania wspólnie z głównym szafarzem, razem z nim wkładają ręce na kandydatów⁴⁷. Konferencje biskupów w zakresie adaptacji obrzędów mogą zdecydować, że obok wspólnego włożenia rąk na wszystkich kandydatów, w zależności od ich liczby, szafarz sakramentu może wkładać rękę na każdego z nich⁴⁸.

Ten ważny problem, czy w liturgii bierzmowania ważniejsze jest *impositio manuum* czy *chrismatio*, rozwiązał definitywnie papież Paweł VI w konstytucji *Divinae consortium naturae*⁴⁹. Odwołując się do swojej najwyższej władzy apo-

pontificalibus libris ab Ecclesia probatis praescripta". Schemata nr 364, V.

⁴² „[...] attenta nova dispositione ritus, in quo servatur tantum *manuum* impositio quae fit super omnes confirmandos simul, sublata ea *manus* impositione, quae chrismationem comitabatur; et attenta nova formula sacramentali in ritum inducta". Schemata nr 364, V.

⁴³ „Partes essentiales ritus, quae ad sacramenti validitatem requiruntur sunt *manuum* impositio atque unctio chrismatis in fronte". Schemata nr 364, nr 11.

⁴⁴ „Ritus sacramentalis Confirmationis constat tum *manuum* impositione quae super electos fit cum oratione *Deus omnipotens* tum unctio chrismatis in fronte cum verbis *Accipe signaculum doni Spiritus Sancti*. Ad validitatem tamen sacramenti exigitur saltem unctio chrismatis in fronte cum verbis quae ipsam unctioem comitantur". Schemata nr 364 – *Addendum*, nr 11.

⁴⁵ „Ritus sacramentalis Confirmationis constat et *manuum* impositione quae super electos fit cum oratione *Deus omnipotens* et unctioem chrismatis in fronte cum verbis". Schemata nr 366, nr 9.

⁴⁶ „[...] magni tamen fiat *manuum* impositio quippe quae ad integritatem ritus et plenioris sacramenti significationem pertineat". Schemata nr 366, nr 9.

⁴⁷ „[...] *manuum* impositionem una cum ipso super omnes candidato simul peragunt". Schemata nr 366, nr 9.

⁴⁸ „[...] praeter *manuum* impositionem quae super confirmandos simul peragitur, induci possit, pro locorum confirmandorum numero et condicione, etiam impositio *manus* in silentio facienda, super singulos candidatos". Tamże, nr 17b. Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii Soboru Watykańskiego II*, s. 161-169.

⁴⁹ *Ordo Confirmationis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1971, s. 11-13; por. C. Vagaggini, „Per unctioem chrismatis in fronte, quae fit manus impositione". *Una curiosa affermazione dell'Ordo Confirmationis de 1971 sulla materia prossima essenziale della Confermazione*, w: *Mysterion. Nella celebrazione del Mistero di Cristo la vita della Chiesa*, Leumann, Torino 1981, s. 356-438; B. Kleinheyer, *Ein Stück nicht verwirklichter Liturgiereform. Zur doppelten „Zeichenkraft“ des Firmritus*, Liturgisches Jahrbuch 36(1986), s. 58-64; A. Elberti, *Accipe signaculum doni Spiritus Sancti. La confermazione fonte del sacerdozio regale dei fedeli?*, Gregorianum 72(1991), s. 496-498; Cz. Krakowiak, *Znak sakra-*

stolskiej, w sposób uroczysty określił i postanowił (*decernimus et constituimus*), że istotę obrzędu sakramentu bierzmowania stanowi „namaszczenie krzyżem na czole, którego dokonuje się z włożeniem ręki i przez słowa: «Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego»»⁵⁰. W ten sposób papież przypisuje większe znaczenie namaszczeniu (*chrismatio*) niż włożeniu rąk⁵¹. Pierwsze włożenie rąk (w czasie modlitwy) nie należy zatem do istoty obrzędu sakramentu bierzmowania i różni się od włożenia ręki, którą dokonuje się namaszczania czoła krzyżem⁵². Ma ono jednak duże znaczenie jako dopełnienie obrzędu istotnego i przyczynia się do pełniejszego zrozumienia znaczenia sakramentu bierzmowania⁵³.

2. FORMUŁA SAKRAMENTALNA

Członkowie *Coetus XX* przygotowujący *Ordo Confirmationis* szukali takiej formuły towarzyszącej *signatio/consignatio/chrismatio*, która dobrze wyrażała by skutek sakramentu, czyli udzielenie Daru Ducha Świętego⁵⁴. W pierwszym Schemata nr 240⁵⁵ jego autorzy odwoływali się do *Gelasianum Vetus*⁵⁶, *Sakramentarza Gelazjańskiego z VIII wieku* i *Sakramentarza z Angoulême*⁵⁷. Wszystkie

mentalny bierzmowania, Liturgia Sacra 9(2003)2, s. 321-330.

⁵⁰ „Quapropter, ut ritus Confirmationis recognitio ad ipsam etiam ritus sacramentalis essentiam congruenter pertineat, Suprema Nostra Auctoritate Apostolica decernimus et constituimus, ut ea, quae sequuntur, in Ecclesia Latina in posterum serventur: SACRAMENTUM CONFIRMATIONIS CONFERTUR PER UNCTIONEM CHRISMATIS IN FRONTE, QUAE FIT MANUS IMPOSITIONE, ATQUE PER VERBA: «ACCIPE SIGNACULUM DONI SPIRITUS SANCTI»”. *Ordo Confirmationis*, s. 14. Ligier zwraca uwagę, że słowa napisane w konstytucji dużymi literami są tylko stwierdzeniem (*affirmation*). Nie jest to zasada prawna, ale pozytywna reguła, gdyż konstytucja wspomina o dwu włożeniach rąk, które różnią się od siebie. Por. L. Ligier, *La Confirmation en Orient et Occident*, Gregorianum 53(1972), s. 272.

⁵¹ W okresie przygotowywania *Ordo Confirmationis* Kongregacja Nauki Wiary domagała się, aby obok *chrismatio* nie lekceważyć włożenia rąk. Por. B. Botte, *Problèmes de la confirmation*, Questions Liturgiques 53(1972), s. 3-8.

⁵² „Impositio vero manuum super electos, quae cum praescripta oratione ante chrismationem fit, etsi ad essentiam ritus sacramentalis non pertinet, est tamen magni aestimenda...”. *Ordo Confirmationis*, s. 14. *Obrzędy bierzmowania*, nr 9: „Włożenie rąk, którego dokonuje się nad bierzmowanymi z modlitwą: «Wszchemogący Boże», nie jest konieczne do ważnego udzielania sakramentu, ma jednak wielkie znaczenie dla całości obrzędu i pełniejszego zrozumienia sakramentu”.

⁵³ Por. J. Schmitz, „*Salbung mit Chrisam auf der Stirn*” unter Auflegen der Hand: zum zentralen Gestus der Firmun, Liturgisches Jahrbuch 35(1985), s. 58-62. „In ritu Romano, Episcopus manus super universos confirmandos extendit, qui quidem gestus, inde ab Apostolorum temporibus, signum est doni Spiritus. Et sic Episcopus effusionem invocat Spiritus”. *Catechismus Ecclesiae Catholicae* (1992), nr 1299. Widoczna jest różnica w słownictwie w stosunku do *Ordo Confirmationis*, które zawiera sformułowanie *manus impositio*. Por. *Ordo Confirmationis*, nr 25; 42.

⁵⁴ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 183-188.

⁵⁵ Schemata nr 240, nr 23a.

⁵⁶ *Sacramentarium Gelasianum Vetus*, nr 452.

⁵⁷ *Sakramentarz z Angoulême*, nr 762.

te źródła zawierają krótką formułę: *Signum Christi in vitam aeternam*. Formuła *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* występuje dopiero w *Ordo Romanus XI*⁵⁸. Formuła *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris...* po raz pierwszy występuje w *Pontyfikale rzymskim* z XII wieku⁵⁹. W *Pontyfikale Duranda* została wzbogacona słowami: *ut replearis eodem Spiritu Sancto et habeas vitam aeternam*⁶⁰. Autorzy tego schematu nie rozstrzygnęli, która z przytoczonych formuł będzie przyjęta w odnowionej liturgii sakramentu bierzmowania. Zaznaczyli tylko, że uwzględniając historyczny rozwój obrzędów bierzmowania należy wybrać taką formułę, która jaśniej będzie wyrażać skutki sakramentu bierzmowania⁶¹.

W Schemata nr 285 zawierającym już *Ordo restauratus Confirmationis* po raz pierwszy występuje nowa formuła: *N., accipe signaculum donationis Spiritus Sancti*⁶². W wyjaśniającym przypisie podano, że skrócenie formuły ma na celu nieprzedłużanie czasu udzielania sakramentu oraz pozwoli uniknąć niebezpieczeństwa pośpiesznego jej wypowiedzienia. Autorzy schematu ponownie powołują się na dawną tradycję Kościoła Zachodniego, zawierającą jedyną formułę *Signum Christi in vitam aeternam*, która występuje w *Sakramentarzu Gelazjańskim Vetus* oraz w innych sakramentarzach i pontyfikałach. Ponieważ także ta formuła nie wyraża dosyć dobrze znaczenia namaszczenia, w schemacie proponuje się formułę, która po raz pierwszy występuje w wieku V, w obrzędku bizantyńskim oraz w innych obrządkach wschodnich: *N., accipe signaculum donationis Spiritus Sancti*⁶³. O jej przyjęciu w odnowionej liturgii bierzmowania mają zdecydować biskupi, członkowie *Consilium*⁶⁴.

Podobnie w Schemata nr 326 podkreślono, że żadna z dotychczasowych formuł nie odpowiada głównemu celowi, tj. nie wyraża w sposób jasny skutku bierzmowania, którym jest udzielenie Daru Ducha Świętego i Jego darów. Natomiast cel ten spełnia formuła używana w obrzędku bizantyńskim i dlatego proponuje się przyjęcie jej w nowym rycie bierzmowania w brzmieniu: *N., accipe signaculum Spiritus Sancti, qui tibi datur*⁶⁵, gdyż w wystarczający sposób odpowiada

⁵⁸ *Ordo Romanus XI*, nr 101.

⁵⁹ *Pontificale Romanum XII*, cap. 32,33.

⁶⁰ *Pontificale Romanum Durandi*, Liber I, I, 3.

⁶¹ „[...] clarius effectum sacramenti Confirmationis patefacere possunt”. Schemata nr 240, nr 33.

⁶² Schemata nr 285 nr 27; Cz. Krakowiak. *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 184-185.

⁶³ „Proponimus formulam ritus bisantini et aliorum rituum orientalium, quae saeculo V primo testata est”. Schemata nr 285, nr 27. B. Botte, *L'onction postbaptismale dans l'ancien Patriarcat d'Antioche*, w: *Miscelanea liturgica in onore di Sua Eminenza il Cardinale Giacomo Lercaro*, t. 2, Roma 1967, s. 807; por. D. Salachas, *Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Studio teologico-giuridico comparativo*, EDB, Bologna 1999.

⁶⁴ „Placetne Patribus: Formula ad unctione Chrismatis”. Schemata nr 285, nr 30.

⁶⁵ Schemata nr 364, nr 13. W przypisie powtórzono wyjaśnienia zawarte już w poprzednim Schemata nr 285, nr 27.

wymaganiom, aby jasno wyrazić skutki i znaczenie sakramentu bierzmowania, a jednocześnie ze względu na swoją zwięzłość jest odpowiednia przy udzielaniu bierzmowania dużej liczbie kandydatów. W tym schemacie słowa *donationis Spiritus Sancti* zastąpiono przez *Spiritus Sancti, qui tibi datur*⁶⁶, aby wyraźnie zaznaczyć, że w sakramencie bierzmowania ochrzczony otrzymuje Ducha Świętego jako dar.

Jednak w kolejnym Schemata nr 364, przygotowanym w Kongregacji Kultu Bożego, w formule tej opuszczono słowa *qui tibi datur*⁶⁷. W ostatnim Schemata nr 366⁶⁸ został dokładnie określony sposób udzielania bierzmowania (*ritus sacramentalis*) polegający na włożeniu rąk na kandydatów, któremu towarzyszy modlitwa *Deus omnipotens*, oraz na namaszczeniu czoła krzyżmem wraz ze słowami: *Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti*⁶⁹. Kiedy nie można zastosować całego obrzędu, wystarczy sama formuła: *Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti*⁷⁰. W ten sposób ustalono formułę bierzmowania, która następnie zostanie włączona do odnowionego pontyfikału *Ordo Confirmationis*. Ostateczną decyzję dotyczącą formuły sakramentu bierzmowania podjęła Kongregacja Nauki Wiary dopiero 13 stycznia 1971. Paweł VI zatwierdził ją 15 stycznia tegoż roku w brzmieniu: *N. Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti*. Formuła w takim brzmieniu wyraża główny skutek sakramentu bierzmowania, którym jest Dar Ducha Świętego. Zgodnie z formułami sakramentalnymi na początku dodano imię bierzmozanego.

3. BIERZMOWANIE – SAKRAMENT INICJACJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Od początku prac nad liturgią bierzmowania członkowie *Coetus XX* w Schemata nr 240: *De recognoscendo ritu Confirmationis* realizowali polecenie soboru (*mandatum Concilii*) zawarte z KL 71, aby w odnowionym obrzędzie bierzmowania jaśniej ukazać jego wewnętrzny związek (*intima connexio*) z całą inicjacją chrześcijańską przez to, że będzie go poprzedzać odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych⁷¹. Z licznych świadectw Ojców Kościoła, tekstów w najstarszych księgach liturgicznych⁷² i nauczania soborów wynikało, że bierzmowanie jest drugim stopniem inicjacji chrześcijańskiej⁷³. Zwrócono także uwagę na aspekt ekumeniczny: zarówno

⁶⁶ B. Botte proponował formułę *signaculum donationis spiritus Sancti*.

⁶⁷ Por. Schemata nr 364: *De Confirmatione aegroti in periculo mortis constituto ministrando*, nr 2; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 186-187.

⁶⁸ Schemata nr 366, nr 9.

⁶⁹ „Ritus sacramentalis Confirmationis constat et manuum impositione quae super electos fit cum oratione *Deus omnipotens* et unctione chrismatis in fronte cum verbis *Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti*”. Schemata nr 366, nr 9.

⁷⁰ „Urgente vero necessitate, sufficit ut manuum impositio peragatur, addita, si fieri potest, oratione *Deus omnipotens* [...] *immitte Spiritum Sanctum Paraclitum*, et peragatur chrismatio cum formula sacramentali *Accipe signaculum doni Spiritus Sancti*”. *De confirmatione aegroti in periculo mortis constituto*, nr 2.

⁷¹ Por. Schemata nr 240, nr 1.

⁷² Por. tamże, nr 4.

⁷³ „Confirmatio uti secundus gradus initiationis christianae”. Tamże, nr 2.

w Kościołach Wschodnich, jak i wspólnotach odłączonych na Zachodzie, ochrzczonych nie dopuszcza się do Eucharystii przed przyjęciem bierzmowania⁷⁴.

W wyjaśniającym wstępie do Schemata nr 285 jego autorzy ponownie nawiązali do zasady (*principium*), że bierzmowanie jest drugim stopniem i integralną częścią inicjacji chrześcijańskiej⁷⁵. Dlatego w przyszłych księgach liturgicznych tytuł *De Confirmatione* będzie umieszczony bezpośrednio po chrzcie⁷⁶. Aby ukazać związek łączący bierzmowania z Eucharystią i sakramentem chrztu, Schemat ten przewidywał udzielanie bierzmowania w czasie Mszy św. i zawierał już wyrzeczenie się szatana i odnowienie wyznanie wiary chrzcielnej⁷⁷. W samej liturgii bierzmowania do sakramentu chrztu nawiązuje wezwanie do modlitwy przed włożeniem ręki⁷⁸ i sama modlitwa o Ducha Świętego podczas jej wkładania⁷⁹. W Schemata nr 326 również zaznaczono, że w rewizji obrzędów bierzmowania kierowano się tradycją Kościoła i pragnieniem, aby sama celebracja w jasny sposób ukazywała związek bierzmowania z innymi sakramentami inicjacji chrześcijańskiej⁸⁰. Dla jaśniejszego wyrażenia więzi między chrztem i bierzmowaniem sugerowano zmianę prawa dotyczącego świadków w taki sposób, aby chrzestny był także świadkiem bierzmowania⁸¹. Również w kolejnych redakcjach *Praenotanda* przygotowywanych w Kongregacji Kultu Bożego podkreśla się, że obrzędy bierzmowania należy widzieć w kontekście jego związku (*nexus*) z sakramentami inicjacji chrześcijańskiej⁸².

Związek bierzmowania z chrztem, którego jest udoskonaleniem (*perficitur*) podkreślony jest już w pierwszych zdaniach w Schemata nr 364. Namaszczenie

⁷⁴ „Maximi momenti est, quod tum apud orientales cum apud fratres ab unitate ecclesiae in occidente seiunctos nemo ad synaxim admittitur, antequam confirmationem acceperit, quidquid sit de hac confirmatione”. Tamże, nr 8.

⁷⁵ „Confirmatio est secundus gressus et pars integralis initiationis christianae, omnimodo in instauratione prae oculis habuimus”. Schemata nr 285. *Notae praeviae*, nr 3b. Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 150-160.

⁷⁶ „De Confirmatione immediate post baptismum conferenda”. Tamże.

⁷⁷ „Renovatio renuntiationis et professionis fidei”. Tamże, nr 18.

⁷⁸ „[...] ut super hos filios adoptionis suae iam in baptisate aeternae vitae renatos”. Schemata nr 285, nr 21.

⁷⁹ „[...] qui hos famulos tuos a peccato libersati et regenerasti ex aqua et Spiritu Santo”. Tamże, nr 23.

⁸⁰ „[...] la connessione della Confermazione con gli altri sacramenti dell'iniziazione cristiana”. Schemata nr 326, nr 1.

⁸¹ *Ordo ad confirmationem intra Misaam conferenda*, nr 6: „Ad clarius exprimendum nexum inter Baptismum et Confirmationem, visum est opportunum potere mutationem legislationis hodiernae circa patrinus, ita ut patrinus baptismi de more fit etiam patrinus Confirmationis”. Schemata nr 326, I.

⁸² Schemata nr 364: *De Pontificali nr 21* (24 III 1970) *De confirmatione – Praenotanda*. Schemata nr 364: *De Pontificali nr 21* (24 III 1970) *De Confirmatione. Relatio de praeparatione Praenotandorum*. Schemata nr 364 (9 IV 1970): *Addendum. De Confirmatione. Praenotanda*. O jedności trzech sakramentów inicjacji chrześcijańskiej mówi wprowadzenie do rytuału chrztu dzieci *De initiatione christiana*. Wtedy zarówno pasterze, jak i wierni łatwiej dostrzegą cały proces inicjacji chrześcijańskiej dokonujący się przez te sakramenty.

Duchem Świętym czyni ochrzczonego doskonałym (*in virum perfectum aedificat*), prowadzi do stołu eucharystycznego, jest niezniszczalną pieczęcią (*signaculum*), wyciska charakter podobnie jak chrzest⁸³. Aby w celebracji zachować jedność tych trzech sakramentów, bierzmowania mogą udzielać prezbiterzy udzielający chrztu dorosłemu oraz kiedy przyjmują już ochrzczonego do pełnej jedności Kościoła⁸⁴. Związek bierzmowania z chrztem podkreśla także zasada, że chrzestny jest również świadkiem bierzmowania⁸⁵. Dorośli katechumeni zaraz po chrzcie są bierzmowani i dopuszczeni do Eucharystii. Dzieciom (*pueri*), które jeszcze nie zostały dopuszczone do Eucharystii i w czasie tej celebracji nie przyjmą I Komunii św., bierzmowania udziela się w połączeniu z liturgią słowa Bożego⁸⁶.

4. SZAFARZ BIERZMOWANIA

Problem szafarza bierzmowania pojawił się już w pierwszym Schemata nr 240 przygotowanym przez *Coetus XX*⁸⁷. Jego autorzy powoływali się na konstytucję *Lumen gentium* nr 26 oraz liczne inne (cytowane) źródła, że biskup jest pierwotnym szafarzem (*minister originarius*) bierzmowania, a prezbiter szafarzem delegowanym (*minister delegatus*)⁸⁸. Ponieważ biskup często udziela bierzmowania dużej grupie kandydatów, aby nie przedłużać czasu trwania liturgii, proponowano, by prezbiterzy, przede wszystkim proboszczowie, mogliby razem z nim udzielać tego sakramentu⁸⁹. W nocie wstępnej kolejnego Schemata nr 285 powtórzono, że biskup jest *minister originarius* bierzmowania⁹⁰. W związku tym na IX sesji *Consilium* (21 XI 1968) postanowiono skierować do papieża prośbę o zgodę, aby biskupi mieli władzę delegowania prezbiterów (*potestas delegandi presbyteros*) do udzielania sakramentu bierzmowania. Wtedy biskup przewodniczy i odmawia wszystkie modlitwy, a prezbiterzy razem z nim także udzielają bierzmowania niektórym (*partim*) kandydatom.

Bardziej szczegółowe normy dotyczące szafarza bierzmowania zostały zamieszczone w Schemata nr 326. Nastąpiła w nim zmiana określenia biskupa jako szafarza bierzmowania: *minister originarius* zastąpiono przez *minister ordinarius*.

⁸³ Schemata nr 364, nn. 1-3.

⁸⁴ „[...] ita ut celebratio trium sacramentorum initiationis habeatur”. Takie rozwiązanie dotyczące szafarza bierzmowania zostało już aprobowane w listopadzie 1969 r. przy zatwierdzeniu *Ordo initiationis christinae adultorum*. Tamże, III c. Por. V. Peri, *La cresima come secondo sacramento dell'iniziazione cristiana*, Reggio E. 1989; A. Rojewski, *Triada sakramentalna: chrzest – bierzmowanie – Eucharystia. Aspekt teologiczno-pastoralny*, Roczniki Liturgiczne 1(2009), s. 383-396.

⁸⁵ „Ad clarius exprimendum nexum inter Baptismum et Confirmationem [...]. Ordinarii autem loci erit, attentis rerum et locorum adiunctis, determinare quanam ratio agendi in sua dioecesi sit tenenda”. Tamże, nr 5.

⁸⁶ Schemata nr 364, nr 16.

⁸⁷ Schemata nr 240, nn. 11-14.

⁸⁸ Schemata nr 240, nr 11.

⁸⁹ Tamże; por. KL 41 i 42.

⁹⁰ Por. Schemata nr 285. *Notae praeviae*, nr 3a.

Zaznaczono również, że na mocy delegacji Stolicy Apostolskiej lub ze specjalnego mandatu biskupa diecezjalnego (np. chorym w niebezpieczeństwie śmierci) sakramentu tego mogą udzielić także prezbiterzy⁹¹. Powtórzono propozycję, aby przy udzielaniu bierzmowania w dużych grupach, w czasie *chrismatio*, celebransowi pomagali prezbiterzy (zwłaszcza proboszczowie). Wtedy celebrans wykonuje istotne gesty (jak włożenie rąk) i wypowiada wszystkie formuły i modlitwy; prezbiterzy pomagają mu w tych częściach, które wymagają więcej czasu i przez to przyczyniają się do bardziej sprawnej i godnej celebracji⁹². W Schemata nr 364 – *Praenotanda* występuje znowu określenie biskupa jako pierwotnego szafarza bierzmowania (*minister originarius*), ale z zastrzeżeniem, że w obrzędku łacińskim jest on także szafarzem zwyczajnym⁹³. Poza biskupem, z samego prawa (*ipso iure*) władzę bierzmowania mają: administrator apostolski, jeśli nie jest biskupem, opat lub prałat udzielny (*nullius*), wikariusz i prefekt apostolski, ale tylko w granicach swojego terytorium i w czasie pełnienia urzędu (*munus*), oraz każdy kapłan (*quilibet sacerdos*), ale tylko wtedy, gdy udziela bierzmowania choremu w niebezpieczeństwie śmierci⁹⁴. Na mocy delegacji (*ex delegatione*) władzę bierzmowania mają: prezbiterzy wtedy, gdy z powodu dużej liczby kandydatów i prawdziwej konieczności (*ex vera necessitate*) biskup lub uprawniony szafarz nadzwyczajny (*extraordinarius*) dobierze ich sobie do pomocy (*sibi sociat*)⁹⁵. Bierzmować może również prezbiter udzielający chrztu dorosłemu albo przyjmujący dorosłego ważnie ochrzczonego do pełnej jedności z Kościołem. Szafarzami bierzmowania mogą być także prezbiterzy w sposób wyraźny delegowani przez biskupa, kiedy sam albo inny wyznaczony przez niego szafarz nie mogą przewodniczyć ustalonym wcześniej celebracjom⁹⁶.

Kongregacja Kultu Bożego w Schemata nr 364 – *Praenotanda* przyszłej księgi *Ordo Confirmationis* w rozdziale trzecim traktuje o szafarzu bierzmowania⁹⁷. W nawiązaniu do konstytucji *Lumen gentium* nr 26, która biskupa określa właściwym (*originarius*) szafarzem bierzmowania przypomina, że w obrzędku łacińskim, według CIC can. 782, zwyczajnym (*ordinarius*) szafarzem tego sakramentu jest tylko biskup (*solus episcopus*). Biskup może delegować prezbiterów do udzielania bierzmowania w wypadku prawdziwej konieczności. Prezbiter, któremu prawo powszechnie albo Stolica Apostolska szczególnie indultem daje taką

⁹¹ Por. Schemata nr 326. *Presentazione*, nr 2,1.

⁹² Schemata nr 326. *Presentazione*, nr 2,1a,b. Zaznaczono, że rozszerzenie habitualnej władzy biskupa delegowania prezbiterów do udzielania razem z nim bierzmowania nie jest równoznaczne z aprobatą nowego obrzędu, lecz wymagać będzie nowej kodyfikacji prawa kanonicznego. Por. Cz. Krakowiak, *Kto „pomaga” w udzielaniu bierzmowania i kto wkłada ręce na kandydatów?*, Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej 77(2003), s. 940-942.

⁹³ „Confirmationis minister originarius est Episcopus (LG 26); qui in ritu latino est etiam minister ordinarius”. Schemata nr 364, nr 7.

⁹⁴ Tamże, nr 8.

⁹⁵ Tamże, nr 9a.

⁹⁶ Por. tamże, nr 9 b, c; nr 11 a.

⁹⁷ *De Confirmatione. Relatio de praeparatione Praenotandorum*, nr III.

władzę jest szafarzem nadzwyczajnym. Z powodu dużej liczby kandydatów do bierzmowania biskup może niektórych prezbiterów wyznaczyć, aby razem z nim udzielali tego sakramentu⁹⁸.

Normy prawne dotyczące szafarza bierzmowania uporządkowano w ostatnim Schemata nr 366 *Praenotanda*⁹⁹. Zgodnie z *Lumen gentium* nr 26, powrócono do określenia biskupa jako pierwotnego *originarius* szafarza bierzmowania. Ustalono, że z samego prawa (*ipso iure*) władzę bierzmowania mają: administrator apostolski, jeśli nie jest biskupem; opat i prałat udzielny, wikariusz i prefekt apostolski na swoim terytorium i w czasie pełnienia urzędu; każdy prezbiter, który udziela sakramentu wiernemu znajdującemu się w niebezpieczeństwie śmierci¹⁰⁰.

5. PRZYJMUJĄCY BIERZMOWANIE

Członkowie *Consilium* i *Coetus XX* przygotowujący obrzędy bierzmowania, generalnie opowiadali się za bierzmowaniem jako drugim sakramentem inicjacji, którą kończy przyjęcie Eucharystii. Odwoływali się do tradycji Kościoła zachowanej nieprzerwanie w Kościołach na Wschodzie. Przypominali, że rozdział bierzmowania od chrztu nastąpił nie z racji teologicznych, ale pastoralnych wtedy, gdy jego zwyczajnym szafarzem stał się tylko biskup. W pierwszym Schemata nr 240 jego autorzy powołują się na tradycję Kościoła łacińskiego, prawo kanoniczne i zwyczajne nauczanie papieży oraz na stanowisko Centralnej Komisji Przygotowawczej Soboru, że bierzmowania, poza niebezpieczeństwem śmierci, udziela się około 7. roku życia¹⁰¹.

W pierwszym projekcie *Ordo restauratus Confirmationis* (Schemata nr 285) we wstępnych uwagach wyraźnie zaznaczono, że rozwiązanie problemu wieku bierzmowania nie leży w kompetencjach *Consilium* i *Coetus XX*. Przyjmując zasadę, że bierzmowanie jest drugim krokiem i integralną częścią inicjacji chrześcijańskiej stwierdzono, że będzie się go udzielać dzieciom, młodzieży i dorosłym. Bardziej szczegółowe przepisy odnośnie do wieku bierzmowanych umieszczono w Schemata nr 364, zawierającym tylko *Praenotanda*: dorośli katechumeni bez-

⁹⁸ Por. tamże, nr III c. Takie rozwiązanie było przyjęte przez *Consilium* w listopadzie 1968 r. wraz z aprobatą *Ordo Confirmationis*.

⁹⁹ Schemata nr 366, nr 7-8.

¹⁰⁰ Por. tamże nr 7 a, b; por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 233-240; M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania według nowego obrzędu*, *Prawo Kanoniczne* 19(1976)1-2, s. 83-91; tenże, *Szafarz sakramentu bierzmowania (kan. 879-896)*, *Prawo Kanoniczne* 33(1990)1-2, s. 101-132.

¹⁰¹ „In Ecclesia latina sacramentum Confirmationis fidelibus ad septimum circiter annum convenienter administratur. Etiam ante septennium hoc sacramentum conferre licet si infans in mortis periculo sit constitutus, vel ministro id expedire ob iustas causas videatur”. Schemata nr 240, nr 10. Por. CIC can. 788. Por. P. Majer, *Czy rodzice bierzmowanego mogą pełnić funkcję świadków bierzmowania?*, w: *Lex tua veritas. Księga pamiątkowa dedykowana Jego Magnificencji Księdzu Profesorowi Janowi Maciejowi Dyduchowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. P. Majer, A. Wójcik, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2010, s. 501-507.

pośrednio po chrzcie przyjmują bierzmowanie i Eucharystię. Odnosnie do dzieci (*pueri*), według Kongregacji, w Kościele łacińskim godzi się (*licet*) opóźnić i przenieść bierzmowanie (*differatur*) na wiek około 7. roku życia. Tylko w niebezpieczeństwie śmierci albo ze słusznych i poważnych przyczyn bierzmowania można udzielić także przed tym wiekiem. Zaleca także często organizować udzielanie bierzmowania, aby dzieci mogły je otrzymać zanim zostaną dopuszczone do uczestnictwa w Eucharystii¹⁰². Ponieważ według CIC can. 1021 §2, kandydaci do sakramentu małżeństwa, którzy jeszcze nie przyjęli sakramentu bierzmowania powinni przed zawarciem małżeństwa przyjąć ten sakrament, jeśli mogą to uczynić bez poważnej niedogodności. W schemacie tym przewiduje się, że biskup może zezwolić, aby odłożyć bierzmowanie na czas po zawarciu małżeństwa i jego udzielanie poprzedzić odpowiednią katechezą¹⁰³.

W Schemata nr 366 (ostatnim przed ogłoszeniem *Ordo Confirmationis*) przyjęto zasadę, że dorośli katechumeni oraz dzieci w wieku uczęszczania na katechezę, po chrzcie, natychmiast (*statim*) są bierzmowani i dopuszczani do Eucharystii. Jeśli nie jest to niemożliwe, udziela się im bierzmowania w czasie innej celebracji. W Kościele łacińskim dzieciom ochrzczonej jako niemowlęta z reguły (*generatim*) przesuwają się bierzmowanie na około 7. rok życia. Jednak ze względów pastoralnych, zwłaszcza z racji lepszego ich przygotowania do życia zgodnego z wiarą, konferencje biskupów mogą określić wiek według nich bardziej odpowiedni. Przypomina się, że kandydaci do bierzmowania mają być w stanie łaski. Dzieciom nieposiadającym jeszcze używania rozumu udziela się bierzmowania według tych samych zasad jak chrztu¹⁰⁴.

6. ŚWIADEK BIERZMOWANIA

Łaciński termin *patrinus* oznacza zarówno chrzestnego, jak i świadka bierzmowania¹⁰⁵. Już w pierwszym Schemata nr 240 zawarty był postulat zmiany dotychczasowej dyscypliny Kościoła: kandydata do bierzmowania mogliby przedstawiać biskupowi rodzice (*de more* ojciec) lub chrzestni. Dopiero jeśli ich nie ma wybiera się specjalnego świadka bierzmowania. Przy bierzmowaniu bezpośrednio po chrzcie funkcję świadka pełni chrzestny. W ten sposób rytualnie ukazany jest ścisły związek sakramentów inicjacji chrześcijańskiej¹⁰⁶.

¹⁰² „[...] antequam ad Eucharistiam participandam admittantur”. Schemata nr 364, nr 14.

¹⁰³ *De Confirmatione et Matrimonio*. Schemata nr 364, VII.

¹⁰⁴ Por. Schemata nr 364. *De Confirmatione aegroti in periculo mortis constituto ministranda*, nr 1; por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 241-246; M. Pastuszko, *Wiek bierzmowanego*, *Prawo Kanoniczne* 25(1982)1-2, s. 223-243; tenże, *Chrześcijańin przyjmujący bierzmowanie*, *Prawo Kanoniczne* 27(1984)1-2, s. 99-118.

¹⁰⁵ „Ex vetustissimo Ecclesiae more, ut in baptismo, ita etiam in confirmatione adhibendus est patrinus, si haberi possit”. CIC can. 793. W kanonach 794-797 CIC określał warunki, jakie winien spełniać świadek bierzmowania.

¹⁰⁶ „Per identitatem patrinis Baptismi et Confirmationis negus inter sacramento initiationis christinae sublineantur”. Schemata nr 240, nr 16, 4. Podobnie w Schemata 326 „[...] la stretta unio-

Funkcje świadków w czasie liturgii bierzmowania zostały określone w Schemata nr 326. Jeśli bierzmowania udziela się dzieciom (*iuniores*), chrzestni przyprowadzają je do prezbiterium i przedstawiają imiennie szafarzowi, aby w samej liturgii ukazać ścisły związek (*nexum*) między chrztem i bierzmowaniem¹⁰⁷. Dopiero wtedy, kiedy ani chrzestny, ani rodzice nie mogą prezentować kandydata do bierzmowania, wybiera się specjalnego świadka bierzmowania. W czasie udzielania bierzmowania świadek kładzie prawą rękę na ramieniu kandydata i podaje szafarzowi jego imię, jeśli nie czyni tego sam bierzmowany¹⁰⁸. W Schemata nr 364 zaznaczono, że decyzja o tym, kto będzie świadkiem, należy do ordynariusza miejsca, który podejmuje ją, uwzględniając miejscowe warunki¹⁰⁹. Zwrócono także uwagę, że pasterze mają czuwać, aby świadek bierzmowania był duchowo godny (*spiritualiter idoneus*) oraz przygotowany do wypełnienia tych zadań, odpowiednio dojrzały, aby sam przyjął już trzy sakramenty inicjacji chrześcijańskiej, należał do Kościoła katolickiego i zgodnie z prawem kościelnym mógł pełnić tę funkcję¹¹⁰. Przy udzielaniu bierzmowania choremu w niebezpieczeństwie śmierci nie wymaga się świadka¹¹¹. W ostatnim Schemata nr 366 pominięto, że zwykle ojciec przedstawia kandydata do bierzmowania, a odnośnie do wymagań stawianych świadkowi najpierw podkreślono, że powinien należeć do Kościoła katolickiego, a dopiero potem, że powinien przyjąć już sakramenty inicjacji.

W pracach nad *Ordo Confirmationis* odwoływano się do najnowszych wyników badań historycznych i teologicznych, nie tylko nad bierzmowaniem, ale także nad całą inicjacją chrześcijańską, do nauczania Soboru Watykańskiego II i wydanych po jego zakończeniu innych dokumentów Magisterium, uwzględniając współczesne warunki posługiwania Kościoła. Przygotowujący księgę *Ordo Confirmationis* starali się rozwiązać także ważne problemy teologiczne i pastorałe. Chodziło głównie o określenie istotnego znaku sakramentalnego (*ritus essentialis*), wybór formuły sakramentalnej, określenie głównego skutku tego sakramentu oraz jego relację do chrztu i Eucharystii. W duchu nauczania *Vaticanum II* bierzmowanie zostało uznane za drugi w kolejności sakrament inicjacji chrześcijańskiej, odchodząc od pojmowania go jako sakrament dojrzałości chrześcijańskiej. Uznając biskupa za pierwotnego i zwyczajnego (*originarius, ordinarius*) szafarza bierzmowania, dopuszczono do udzielania go przez prezbiterów zarówno razem z biskupem, jak i – w określonych okolicznościach – samodzielnie. Zachowano tradycję Kościoła łacińskiego bierzmowania ochrzczonych w wieku ok. 7. roku życia, z możliwością określenia innego wieku przez konferencje biskupów. Otdąd

ne esistente tra i duo sacramenti⁹. Schemata nr 326, nr 2.

¹⁰⁷ Por. Schemata nr 326, nr 6 a.

¹⁰⁸ Por. tamże, nr 12 i nr 33.

¹⁰⁹ Por. tamże, nr 5.

¹¹⁰ Por. tamże, nr 6.

¹¹¹ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 247-250.

funkcje świadka bierzmowania mogą pełnić rodzice chrzestni, a nawet rodzice naturalni mogą szafarzowi przedstawiać do bierzmowania swoje dzieci.

THEOLOGICAL AND PASTORAL PROBLEMS
IN THE WORKS ON *ORDO CONFIRMATIONIS* 1971

Summary

The main theological issues faced in the works on *Ordo Confirmationis* included: definition of the sacramental sign of Confirmation, i.e. its substance and sacramental formula, the main effect of Confirmation, which is the Gift of the Holy Spirit as well as the relation of the sacrament to baptism and the Eucharist. Confirmation was unequivocally recognized as the second sacrament of Christian initiation. Pastoral problems referred to ministers, recipients and witnesses of Confirmation. Presbyters were granted wider rights to administer Confirmation, while godparents were allowed to become witnesses and the Conferences of Bishops could define the age of recipients as other than that of 7 years.

Keywords: Confirmation, *Ordo Confirmationis*, Baptism, The Eucharist, the Holy Mass, substance and formula, a Sacramental Sign, minister, recipient of Confirmation sacrament, witness of confirmation, godparents, *Consilium*

Nota o Autorze: Ks. prof. dr hab. Czesław Krakowiak (archidiecezja lubelska), Wydział Teologii KUL, Instytut Liturgii i Homiletyki, Kierownik Katedry Teologii Liturgii, autor książek o liturgii i teologii sakramentów, roku liturgicznym oraz licznych artykułów z teologii liturgii i liturgii w praktyce pastoralnej.

Słowa kluczowe: bierzmowanie, *Ordo Confirmationis*, chrzest, Eucharystia, Msza św., materia i forma, znak sakramentalny, szafarz, przyjmujący bierzmowanie, świadek bierzmowania, rodzice chrzestni, *Consilium*